

Netwerkanalyse van werkgeversaansprakelijkheid

Citation for published version (APA):

van Dijck, G., & van Kuppevelt, D. (2019). Netwerkanalyse van werkgeversaansprakelijkheid: Deelonderwerpen en precedenten in het kader van werkgeversaansprakelijkheid ex artikel 7:658/7:611 BW. *Nederlands Juristenblad*, (10), 652-661.

Document status and date:

Published: 01/03/2019

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Document license:

Unspecified

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Netwerkanalyse van werkgeversaansprakelijkheid

Deelonderwerpen en precedents in het kader van werkgeversaansprakelijkheid ex artikel 7:658/7:611 BW

Gijs van Dijk & Dafne van Kuppevelt¹

In dit artikel wordt voor het thema werkgeversaansprakelijkheid ex artikel 7:658 BW en artikel 7:611 BW getracht te achterhalen welke deelonderwerpen te onderscheiden zijn en wat de precedents zijn binnen de verschillende deelonderwerpen. Het artikel is het eerste dat voor een privaatrechtelijk thema deelonderwerpen en precedents opspoort aan de hand van een netwerkanalyse. Netwerkanalyse is een handig hulpmiddel om de problematiek rond, in dit geval, werkgeversaansprakelijkheid sneller en beter te begrijpen, dat tijd kan besparen, andere inzichten kan opleveren en nieuwe vragen kan opwerpen.

1. Inleiding

In de literatuur over werkgeversaansprakelijkheid ex artikel 7:658/7:611 BW zijn verschillende publicaties te vinden, ieder met een verschillende hoeveelheid deelonderwerpen. Waterman onderscheidt in haar proefschrift de onderwerpen zorgplicht, bewijsrechtelijke kwesties (waaronder causaal verband en de omkeringsregel) en schade en begrenzingen (waaronder eigen schuld, opzet/bewuste roekeloosheid en proportionele aansprakelijkheid).² Lindenberg bespreekt causaal verband, naleving van de zorgplicht, eigen schuld, het bereik van artikel 7:658 BW, goed werkgeverschap (schending zorgplicht, verzekeringplicht), overige grondslagen en schadevergoeding/verjaring/bevoegde rechter/ontslagvergoeding in zijn monografie.³ Een artikel uit 2016 dat de rechtspraak van de afgelopen drie jaar bespreekt maakt onderscheid tussen de onderwerpen bewijslastverdeling, schade geleden in de uitoefening van de werkzaamheden, zorgplicht van de werkgever, eigen schuld en toerekening en schadebegroting.⁴ *Tekst en Commentaar* behandelt de onderwerpen verjaring, zorgplicht, lokalen/werktuigen/gereedschappen, aansprakelijkheid ex artikel 7:611/verkeersongevallen, opzet/bewuste roekeloosheid, in de uitoefening van zijn werkzaamheden, bewijslast, gevaarlijke stoffen en ingeleend personeel. En de Asser onderscheidt maar liefst 21 deelonderwerpen.⁵ De deelonderwerpen die in de literatuur worden onderscheiden lopen dan ook sterk uiteen, zowel in aantal als qua inhoud.⁶

Indien wordt gezocht naar welke uitspraken in de literatuur als precedents te gelden hebben, dat wil zeggen uitspraken die in opvolgende uitspraken zullen worden gebruikt om een geschil te beslechten, valt op dat de Asser naar 101 arresten verwijst, waarvan 73 unieke arresten,⁷ waarbij één uitspraak drie keer wordt genoemd, één uitspraak vier keer en dertien uitspraken twee keer.⁸ Ook het proefschrift van Waterman uit 2009⁹ en de monografie van Lindenberg¹⁰ bevatten talloze verwijzingen. Uit de verschillende publicaties wordt echter zonder een aanvullende selectie en waardering door de lezer niet duidelijk welke arresten de meeste precedentwerking hebben. Wie precedents zoekt, zal onder vinden dat besprekingen ervan zijn beperkt tot een bepaalde periode.¹¹

In dit artikel worden deelonderwerpen en precedents bepaald aan de hand van een relatief nieuwe methode: netwerkanalyse, waarover hieronder meer. Daarmee is dit artikel het eerste dat voor een privaatrechtelijk onderwerp aan de hand van een netwerkanalyse tracht te achterhalen welke deelonderwerpen te onderscheiden zijn en wat de precedents binnen die deelonderwerpen zijn. Deze bijdrage richt zich op aansprakelijkheid gebaseerd op artikel 7:658 BW en artikel 7:611 BW; aansprakelijkheid van werknemers en werkgevers (artikel 6:170 BW) jegens derden blijft buiten beschouwing. Verder worden alleen arresten gewezen door de Hoge Raad geanalyseerd.¹²

2. Methode

2.1 Netwerkanalyse

Netwerkanalyse is een vorm van citatieanalyse die in eerder onderzoek tot nieuwe inzichten heeft geleid.¹³ Zo heeft onderzoek naar verwijzingen van de Amerikaanse Supreme Court laten zien dat 'reversed cases' belangrijker zijn dan andere beslissingen en dat beslissingen die eerdere uitspraken terugdraaien snel aan relevantie winnen.¹⁴

Een citatieanalyse van rechtspraak komt neer op het creëren van een netwerk waarmee centraal gelegen uitspraken kunnen worden geïdentificeerd.¹⁵ Bij een voldoende groot aantal uitspraken met verwijzingen kan worden afgeleid naar welke uitspraken het meest frequent wordt verwezen. Aangenomen dat rechters in hun uitspraken met een reden verwijzen naar andere uitspraken, kunnen de centraal gelegen uitspraken een indicatie zijn voor de precedentwerking van deze uitspraken. Netwerkanalyse maakt het tevens mogelijk om op basis van citaties vast te stellen welke uitspraken gegroepeerd kunnen worden.

De analyse heeft plaatsgevonden aan de hand van een technologie die ontwikkeld is door de auteurs van dit artikel. De technologie bestaat uit twee delen: *caselawnet*, een tool om data te verzamelen en netwerk statistieken te berekenen, en *caselawapp*, een javascript-applicatie om netwerken van uitspraken te visualiseren.¹⁶ In dit artikel maken we alleen gebruik van de visualisatietool, die het mogelijk maakt om op eenvoudige wijze verbanden tussen uitspraken en groepen van uitspraken te visualiseren. Het *ForceAtlas2*-layout-algoritme is gebruikt om te zorgen dat uitspraken die naar elkaar verwijzen dicht bij elkaar staan in het netwerk.¹⁷

Om centraal gelegen uitspraken op te sporen, kunnen verschillende netwerkanalysematen worden gebruikt, waaronder degree, in-degree, relative in-degree, out-degree, PageRank, HITS (authorities, hubs), betweenness centrality, closeness centrality.¹⁸ Met name vier netwerkanalysematen leken geschikt: in-degree, relative in-degree, out-degree en betweenness centrality.

2.2 Dataset

Tussen 15 januari en 5 april 2016 hebben twee student-assistenten gezocht naar uitspraken van de Hoge Raad die gingen over werkgeversaansprakelijkheid. Het ging daarbij om werkgeversaansprakelijkheid op grond van artikel 7:658 BW. Er is gebruik gemaakt van twee databanken: Kluwer Navigator en rechtspraak.nl. De gebruikte zoekopdrachten (combinaties van zoektermen) zijn: 'werkgeversaansprakelijkheid', '7:658', 'werkgeversaansprakelijkheid 7:611', 'aansprakelijkheid werkgever', 'aansprakelijkheid werkgever 7:658' en 'aansprakelijkheid werkgever 7:611'. Gebruikte filters bij zoekopdrachten in Kluwer Navigator zijn 'Hoge Raad', 'Officiële uitspraak' en 'Burgerlijk Recht'. Als een zoeksessie werd afgebroken, werd steeds bijgehouden welke uitspraak in de lijst van zoekresultaten als laatste was bekeken, om de zoeksessie later weer te kunnen hervatten. De uitspraken zijn aangevuld met arresten die op rechtspraak.nl zijn gevonden met de zoekwoordcombinatie: "7:658 7:611 ~werkgeversaansprakelijkheid ~"werkgever aansprakelijk*"~20". Later gepubliceerde uitspraken zijn door een van de auteurs van deze bijdrage verzameld aan de hand van een vergelijkbare zoekstrategie.

De gevonden uitspraken zijn vastgelegd in een Excel-document. De gevonden uitspraken werden in het over-

Auteurs

1. Prof. mr. G. van Dijk is hoogleraar privaatrecht aan Maastricht University. D. van Kuppevelt MSc is eScience Research Engineer, Netherlands eScience Center. Met dank aan Fleur Verhaegh en Yannick Govaert voor hun ondersteunende werkzaamheden.

Noten

2. Y.R.K. Waterman, *De aansprakelijkheid van de werkgever voor arbeidsongevallen en beroepsziekten: Een rechtsvergelijkend onderzoek* (diss. Rotterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 81-164.
3. S.D. Lindenbergh, *Arbidsongevallen en beroepsziekten (Monografieën Privaatrecht nr. 13)*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.
4. E.M. Hoozeveld & M. Opdam, 'Werkgeversaansprakelijkheid voor arbeidsongevallen; de stand van zaken', *ArbeidsRecht* 2016/6/7.
5. Asser/Heerma van Voss, *7-V Arbeids-overeenkomst*, Deventer: Kluwer 2012, nr. 237 e.v. De deelonderwerpen zijn: zorgplicht werkgever, publiekrechtelijke veiligheidsnormen als minimum, zorgplicht werkgever voor werkomgeving en werktuigen,

na het arbeidsongeval aangebrachte voorzieningen, onvoorzichtigheid door dagelijkse routine, geen absolute bescherming tegen gevaar, waarschuwingplicht, ervaring, opleiding en functie werknemer, eigen verantwoordelijkheid werknemer, psychische schade, beroepsziekten, woon-werkverkeer, ongevallen buiten de werksfeer, verplichte verzekering voor werknemers die deelnemen aan het verkeer, stelplicht en omgekeerde bewijslast, omkeringsregel, nieuwe beroepsrisico's, proportionele aansprakelijkheid, openbaring schade na uitdiensttreding, opzet of bewuste roekeloosheid alsook aansprakelijkheid voor ingeleend personeel en vrijwilligers. Er zijn 22 deelonderwerpen indien het onderwerp 'Aansprakelijkheid voor schade aan zaken' wordt meegenomen.
6. Een voorbeeld van overlap betreft de thema's 'zorgplicht werkgever', 'zorgplicht werkgever voor werkomgeving en werktuigen', 'onvoorzichtigheid door dagelijkse routine', 'geen absolute bescherming' en 'waarschuwingplicht'.
7. Asser/Heerma van Voss, *7-V Arbeids-overeenkomst*, Deventer: Kluwer 2012, nr. 237 e.v. Lagere rechtspraak en uitspra-

ken die meerdere keren worden genoemd zijn niet in dit aantal meegenomen. Hetzelfde geldt voor de uitspraken genoemd in nr. 273 over aansprakelijkheid en schade aan zaken van derden.
8. Het overzicht kan worden opgevraagd bij de auteurs.
9. Y.R.K. Waterman, *De aansprakelijkheid van de werkgever voor arbeidsongevallen en beroepsziekten: Een rechtsvergelijkend onderzoek (dissertatie Rotterdam)*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 81-164.
10. S.D. Lindenbergh, *Arbidsongevallen en beroepsziekten (Monografieën Privaatrecht nr. 13)*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.
11. Zie bijv. T. Hartlief, 'Rechtsvorming door de Hoge Raad: het dossier "werkgeversaansprakelijkheid"', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2009/5. Zie voorts T. Hartlief, 'Rust aan het front van de werkgeversaansprakelijkheid?', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2012/1.
12. Interessant vervolgonderzoek zou kunnen zijn of uit een citatieanalyse van lagere rechtspraak dezelfde deelonderwerpen en preceden ten te halen zijn.

13. Voor voorbeelden, zie Gijs van Dijk, *MoneyLaw (and beyond)*, Den Haag: Eleven international publishing 2017, p. 23-27 (met verdere verwijzingen).
14. J.H. Fowler & S. Jeon, 'The authority of Supreme Court precedent', *Social Networks* 2008/1. Zie voorts J.H. Fowler e.a., 'Network Analysis and the Law: Measuring the Legal Importance of Precedents at the U.S. Supreme Court', *Political Analysis* 2007/3.
15. J.H. Fowler e.a., 'Network Analysis and the Law: Measuring the Legal Importance of Precedents at the U.S. Supreme Court', *Political Analysis* 2007/3, 325.
16. D. van Kuppevelt, NLeSC/case-law-app, Zenodo, <http://doi.org/10.5281/zenodo.582911>, 2017.
17. M. Jacomy e.a., 'ForceAtlas2, a Continuous Graph Layout Algorithm for Handy Network Visualization Designed for the Gephi Software', *PLoS ONE* 2014/6.
18. Zie ook M. Derlén & J. Lindholm, 'Goodbye van Gend en Loos, Hello Bosman? Using Network Analysis to Measure the Importance of Individual CJEU Judgments', *European Law Journal* 2014/5.

zicht vastgelegd in de kolom 'uitspraken'. Alleen uitspraken waarbij uit de overwegingen van de Hoge Raad bleek dat het ging om werkgeversaansprakelijkheid werden vastgelegd (dus niet als enkel het hof het had over werkgeversaansprakelijkheid en de Hoge Raad niet). Alvorens een gevonden uitspraak vast te leggen in het overzicht werd steeds gecontroleerd of de uitspraak niet al reeds was vastgelegd. Na het vastleggen van een gevonden uitspraak werd vervolgens gekeken of er in die uitspraak naar andere uitspraken van de Hoge Raad door de Hoge Raad zelf wordt verwezen. Als daar sprake van was werd ook die uitspraak vastgelegd in het overzicht, in de kolom 'verwijzingen'. Als die uitspraken gingen over werkgeversaansprakelijkheid, werden die uitspraken (waar naar verwezen wordt) vastgelegd in de kolom 'uitspraken' en werd er gekeken of er ook in die uitspraken door de Hoge Raad zelf wordt verwezen naar andere uitspraken. Als daar sprake van was werd ook die uitspraak vastgelegd in de kolom 'verwijzingen'.

Het zoekproces heeft geresulteerd in een dataset met 167 arresten waarvan de verwijzingen naar andere uitspraken zijn bekeken. Deze dataset, bestaande uit uitspraken in de periode 1969 tot en met maart 2018, is vervolgens verrijkt met meta-data over de uitspraken met behulp van de eerder genoemde *caselawnet*-applicatie. Deze applicatie haalt meta-data op van rechtspraak.nl (zoals datum, rechtsgebied en inhoudsindicatie) en berekent netwerkstatistieken. Het resultaat is een bestand dat in de visualisatie kan worden ingeladen en bestanden met netwerkstatistieken die nader kunnen worden geanalyseerd.

3. Clusters van uitspraken (deelonderwerpen)

De *Louvain method of community detection* is gebruikt om te bepalen welke uitspraken een zekere samenhang vertonen.¹⁹ Clusters (communities) van uitspraken die

samenhangen en die met ten minste een ander cluster verbonden zijn worden hieronder uitgewerkt. Figuur 1 laat het volledige netwerk zien met daarin alle arresten waarnaar de 167 arresten in de dataset verwijzen.

Het complete netwerk telt 31 communities (hierna: clusters), maar zoals in Figuur 1 te zien is, bevinden zich vele kleine clusters aan de rand van het netwerk die bovendien niet in verbinding staan met andere clusters. Een inspectie van de uitspraken leert dat deze clusters bestaan uit uitspraken waarin de gezochte trefwoorden zijn gevonden (bijvoorbeeld 'werkgever' en 'aansprakelijkheid') maar die verder geen betrekking hebben op het onderwerp werkgeversaansprakelijkheid. Indien alleen die clusters worden bestudeerd die verbonden zijn met ten minste één ander cluster, telt het netwerk zes clusters. Deze clusters, die hieronder verder zullen worden besproken, kunnen als volgt worden getypeerd:

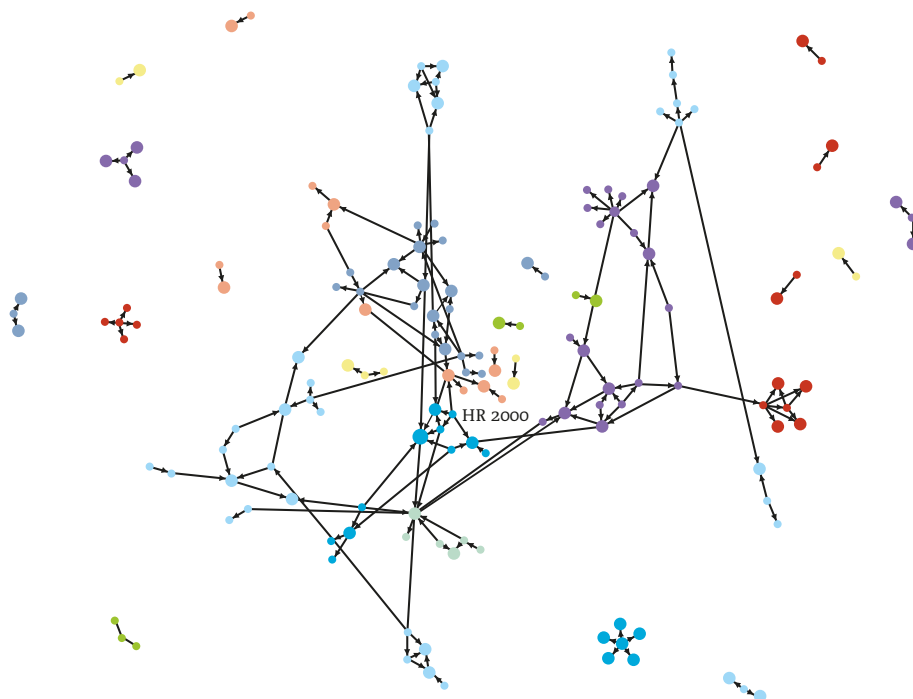
- 1) overgang oud-BW naar nieuw-BW (22 uitspraken);
- 2) causaal verband (11 uitspraken);
- 3) schade geleden tijdens de uitoefening van de werkzaamheden (inclusief verzekeringsplicht) (19 uitspraken);
- 4) asbest en verjaring (20 uitspraken);
- 5) verjaring (9 uitspraken);
- 6) absolute waarborg (8 uitspraken).

De andere clusters bleken niet over werkgeversaansprakelijkheid ex artikel 7:658/7:611 BW te gaan en worden daarom niet nader besproken.

4. Overzichtsarresten

Out-degree meet het aantal uitgaande verwijzingen (naar hoe veel uitspraken verwijst een bepaalde beslissing?). Uitspraken die naar veel andere uitspraken verwijzen zijn mogelijk overzichtsarresten. Per cluster is bekeken welke

Figuur 1: Complete netwerk met communities

uitspraken verwijzen, waarbij hieronder alleen die uitspraken worden weergegeven die verwijzen naar ten minste drie andere arresten (Tabel 1).

Cluster	Onderwerp	Uitspraak	ECLI	Out-Degree
Overgang oud-BW naar nieuw-BW	Stelplicht/bewijslast art. 7:658 BW	Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis	ECLI:NL:HR:1999:AA3837	4
	Bewuste roekeloosheid, bewijslast zorgplicht art. 7A:1638x lid 2 BW	Pollemans/Hoondert	ECLI:NL:HR:1996:ZC2142	4
	Inlenersaansprakelijkheid	Kimmena-de/Waijers	ECLI:NL:HR:2004:AN8601	3
Causaal verband	Stelplicht/bewijslast causaliteit, proportionele aansprakelijkheid	Lansink/Ritsma	ECLI:NL:HR:2013:BZ1721	6
	Stelplicht/bewijslast causaliteit	Sociale Verzekeringsbank/van de Wege	ECLI:NL:HR:2013:BZ1717	5
Schade geleden tijdens de uitoefening van de werkzaamheden (inclusief verzekeringsplicht)	Werknemer als verkeersdeelnemer	Maatzorg De Werven/van der Graaf	ECLI:NL:HR:2008:BD3129	6
	Verzekeringsplicht	TNT/Wijenberg	ECLI:NL:HR:2011:BR5215	5
	Verzekeringsplicht	De Rooyse Wissel/Hagens	ECLI:NL:HR:2011:BR5223	5
	Verzekeringsplicht	Kooiker/Taxicentrale Nijverdal	ECLI:NL:HR:2008:BB4767	4
	Verzekeringsplicht, woonwerkverkeer	Gündogdu/Frans Mulder Fast-food	ECLI:NL:HR:2008:BD7480	4
Asbest en verjaring	Verjaring en art. 6 EVRM	X/Maersk	ECLI:NL:HR:2017:494	9
	Zorgvuldigheidsnorm	Hertel/van der Lugt	ECLI:NL:HR:2004:AR3290	4
	Zorgvuldigheidsnorm	Van Buuren/Heesbeen	ECLI:NL:HR:2006:AU6927	4
	Zorgvuldigheidsnorm	Eternit/X.	ECLI:NL:HR:2006:AU6093	3
Verjaring	Aanvang vijfjarige verjaringstermijn	S.-K./M.	ECLI:NL:HR:2003:AL8168	6
Absolute waarborg	Zorgvuldigheidsnorm	Peters/Hofkens	ECLI:NL:HR:2003:AF8254	4

Tabel 1: Uitgaande verwijzingen (drie of meer uitgaande verwijzingen)

Een citatieanalyse van rechtspraak komt neer op het creëren van een netwerk waarmee centraal gelegen uitspraken kunnen worden geïdentificeerd

5. Inkomende verwijzingen

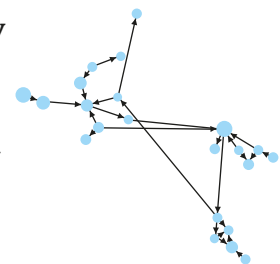
Een andere manier om centraliteit te meten is door te zoeken naar inkomende verwijzingen (*in-degree*). De netwerkanalysemaat *in-degree* meet hoe vaak een uitspraak wordt geciteerd in een andere uitspraak. Deze maatstaf sluit aan bij het concept van precedentwerking waarin eerdere uitspraken van belang zijn voor latere beslissingen.²⁰ De gedachte achter het gebruik van *in-degree* is dat uitspraken waar vaker naar wordt verwezen, meer precedentwerking hebben dan uitspraken waar minder frequent naar wordt verwezen.

Een beperking van *in-degree* is dat deze maatstaf niet corrigeert voor tijd. Bij het bepalen van centraliteit op basis van inkomende verwijzingen hebben oudere uitspraken een grotere kans om geciteerd te worden dan meer recente uitspraken, eenvoudigweg vanwege het feit dat zij gedurende een langere periode de kans hebben gehad om geciteerd te worden. *Relative in-degree* corrigeert voor de factor tijd, zodat ook recente uitspraken een kans maken om als centraal te worden aangemerkt. Een nadeel van *relative in-degree* is dat aan een recente uitspraak waar al naar is verwezen overmatig veel gewicht kan worden toegekend. Daarom is het steeds van belang uitspraken met een hoge mate van *relative in-degree* maar waar slechts eenmaal naar is verwezen nader te inspecteren, om zo te bezien of de hoge score vanuit inhoudelijk oogpunt te verklaren is.

Hieronder wordt per cluster weergegeven naar welke uitspraken een relatief hoog aantal inkomende verwijzingen telt (al dan niet gecorrigeerd voor tijd).

5.1 Cluster 1: Overgang oud-BW naar nieuw-BW

In dit cluster is vooral *Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis* het centrale arrest (Tabel 2). De relevantie bestaat uit het behandelen van het verschil tussen artikel 1638x OBW en artikel 7:658 BW, in het bijzonder over de stelplicht en de bewijslast:

‘Hiervoor [voor het schenden de zorgplicht als bedoeld in lid 1] behoeft niet vast te staan aan welke oorzaak

¹⁹ V.D. Blondel e.a., ‘Fast unfolding of communities in large networks’, *J. Stat. Mech.* 2008.

²⁰ Zie bijv. Y. Lupu & E. Voeten, ‘Precedent in International Courts: A Network Analysis of Case Citations by the European Court of

Human Rights’, *British Journal of Political Science* 2012/2, p. 416-417; M. Derlén & J. Lindholm, ‘Characteristics of Precedent: The

Case Law of the European Court of Justice in Three Dimensions’, *German Law Journal* 2015/5, p. 1075-1076.

het ongeval van [eiseres] te wijten is. Die oorzaak is wel in zoverre van belang, dat het ziekenhuis zal kunnen volstaan met aan te tonen hetzij dat het heeft voldaan aan alle verplichtingen die ingevolge lid 1 op hem rusten teneinde een ongeval zoals dat aan Fransen is overkomen, te voorkomen, hetzij dat nakoming van die verplichtingen het ongeval niet zou hebben voorkomen' (r.o. 3.5).²¹

Uitspraak	ECLI	In-Degree	Relative In-Degree
Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis	ECLI:NL:HR:1999:AA3837	5	0.041
VOC/Stormer	ECLI:NL:HR:1990:AC4217	4	0.027
Sweegers Beton/Van den Hout	ECLI:NL:HR:1987:AG5504	3	0.019
Heesters/Schenkelars	ECLI:NL:HR:1975:AC5607	3	0.019
Van den Heuvel/Leger des Heils	ECLI:NL:HR:2007:BA3017	2	0.034

Tabel 2: Cluster 'Overgang oud-BW naar nieuw-BW' (drie of meer inkomende verwijzingen dan wel hoge relative in-degree)

Deze bewijslast is verder uitgewerkt in *Van den Heuvel/Leger des Heils*.²² Uit *Sweegers Beton/Van den Hout*²³ volgt voorts dat indien een schending van de zorgplicht komt vast te staan, de werkgever gehouden is om de gehele schade te vergoeden, behoudens 'grote schuld' (oud-BW, thans opzet of bewuste roekeloosheid) aan de zijde van de werknemer, welk begrip is uitgewerkt in *Heesters/Schenkelars*.²⁴ Voor eigen schuld is dan ook geen plaats. *VOC/Stormer*,²⁵ tot slot, heeft betrekking op situaties van inlening en is thans achterhaald door de invoering van artikel 7:658 lid 4 BW, hetgeen verklaart waarom het arrest relatief hoog scoort op in-degree maar laag op relative in-degree.

5.2 Cluster 2: Causaal verband

Binnen het cluster uitspraken dat gaat over causaal verband zijn er drie uitspraken met ten minste drie inkomende verwijzingen. *Unilever/Dikmans* telt zes inkomende verwijzingen. In dit arrest is onder meer de omkeringsregel van toepassing verklaard op gevallen van werkgeversaansprakelijkheid:

'(...) wanneer een werknemer bij zijn werk is blootgesteld aan voor de gezondheid gevaarlijke stoffen, het door de werknemer te bewijzen oorzakelijk verband aangenomen moet worden indien de werkgever heeft nagelaten de maatregelen te treffen die redelijkerwijs nodig zijn om te voorkomen dat de werknemer in de uitoefening van zijn werkzaamheden schade lijdt (...)' (r.o. 5.4).²⁶

Naar *Unilever/Dikmans* is dus het vaakst verwezen, gevolgd door *Havermans/Luyckx*, *BAM Nelissen van Egteren* en *Nefalit/Karamus* (Tabel 3). Op grond van relative in-degree, dat, zoals hierboven beschreven, corrigeert voor hoe recent een uitspraak is gepubliceerd, luidt de conclusie dat *Haver-*

mans/Luyckx het meest centrale arrest is, gevolgd door *BAM Nelissen van Egteren* en *Unilever/Dikmans* (Tabel 3).

Uitspraak	ECLI	In-Degree	Relative In-Degree
Unilever/Dikmans	ECLI:NL:HR:2000:AA8369	6	0.052
Havermans/Luyckx	ECLI:NL:HR:2006:AW6166	4	0.063
Nefalit/Karamus	ECLI:NL:HR:2006:AU6092	3	0.045
BAM Nelissen van Egteren	ECLI:NL:HR:2009:BF8875	2	0.051
Bayar/Wijnen	ECLI:NL:HR:2005:AU3313	2	0.029

Tabel 3: Cluster 'Causaal verband' (drie of meer inkomende verwijzingen dan wel hoge relative in-degree)

De omstandigheid dat *Havermans/Luyckx* (vier inkomende verwijzingen) de hoogste relative in-degree score heeft is te verklaren gezien het feit dat het een vervolg is op *Unilever/Dikmans*. Waar in laatstgenoemd arrest, zoals hierboven gesteld, de omkeringsregel van toepassing wordt verklaard, bepaalt de Hoge Raad in *Havermans/Luyckx* dat voor het bewijzen van het causale verband de werknemer niet alleen aannemelijk dient te maken dat hij is blootgesteld aan gezondheidsrisico's, maar ook dat de gezondheidsklachten door die blootstelling kunnen zijn veroorzaakt:

'(...) is nodig dat de werknemer niet alleen stelt en zonodig bewijst dat hij gedurende zijn werkzaamheden is blootgesteld aan voor de gezondheid gevaarlijke stoffen, maar ook dat hij stelt en zonodig aannemelijk maakt dat hij lijdt aan een ziekte of aan gezondheidsklachten welke door die blootstelling kunnen zijn veroorzaakt' (r.o. 3.4.2).²⁷

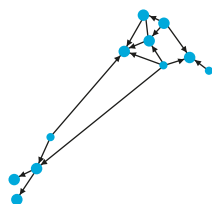
In het geval van gezondheidsklachten die geen werkgerelateerde oorzaak hebben, kan van aantoonbare schade geen sprake zijn.²⁸

Ook *Nefalit/Karamus* gaat over de situatie waarin sprake is van een onzeker causaal verband. In dit geval ging het om een werknemer die blootgesteld was aan asbest maar daarnaast een rookverleden had. Omdat in gevallen als deze niet kan worden vastgesteld of de schade is veroorzaakt door de aansprakelijk gestelde persoon of door een oorzaak die voor risico van de benadeelde komt, paste de Hoge Raad hier de leer van proportionele aansprakelijkheid toe:

'[in het geval niet] met voldoende zekerheid is vast te stellen in welke mate de schade van de werknemer door deze omstandigheden of één daarvan is ontstaan, de rechter de werkgever tot vergoeding van de gehele schade van de werknemer mag veroordelen, met vermindering van de vergoedingsplicht van de werkgever in evenredigheid met de, op een gemotiveerde schatting berustende, mate waarin de aan de werknemer toe te rekenen omstandigheden tot diens schade hebben bijgedragen' (r.o. 3.13).²⁹

Het gevolg van de toepassing van deze leer is dat het causale verband wordt verdeeld en dat de (in dit geval) werkgever alleen aansprakelijk kan worden gehouden voor het deel van de schade dat causaal (*conditio sine qua non*) aan hem is toe te rekenen.

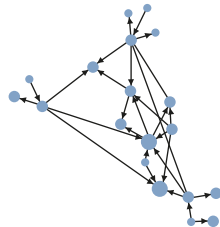
De plaatsing van *Bayar/Wijnen*, welke uitspraak gaat

over de reikwijdte van de waarschuwingplicht van de werkgever jegens de werknemer,³⁰ in dit cluster ligt niet onmiddellijk voor de hand. Wij komen er hieronder op terug.

5.3 Cluster 3: Schade geleden tijdens de uitoefening van de werkzaamheden (inclusief verzekeringsplicht)

Binnen het cluster dat gaat over schade geleden tijdens de uitoefening van de werkzaamheden voor bij een verkeersongeval betrokken werknemers zijn *Maasman/Akzo Nobel* en *Kooiker/Taxicentrale Nijverdal* de arresten waar het meest naar wordt verwezen (Tabel 4).³¹ Naar beide uitspraken wordt vier keer verwezen door andere arresten in het netwerk.

Uitspraak	ECLI	In-Degree	Relative In-Degree
Maasman/Akzo Nobel	ECLI:NL:HR:2008:BB4767	4	0.080
Kooiker/Taxicentrale Nijverdal	ECLI:NL:HR:2008:BB6175	4	0.078
De Bont/Oudenallen	ECLI:NL:HR:2002:AE2113	3	0.032
Vonk Montage/Van der Hoeven	ECLI:NL:HR:2001:AA9434	3	0.028
Reclassering/S.	ECLI:NL:HR:1999:AD2996	3	0.024
TNT/Wijenberg	ECLI:NL:HR:2011:BR5215	1	0.063
De Rooyse Wissel/Hagens	ECLI:NL:HR:2011:BR5223	1	0.059

Tabel 4: Cluster ‘Schade geleden tijdens de uitoefening van de werkzaamheden (inclusief verzekeringsplicht)’ (drie of meer inkomende verwijzingen dan wel hoge relative in-degree)

In *Kooiker/Taxicentrale Nijverdal* ging het om een afroepkracht die tijdens een dienst als taxichauffeur letselschade opliep bij een verkeersongeval.³² De Hoge Raad bepaalt in dit arrest dat vanwege de risico’s die aan verkeersdeelname zijn verbonden en de goede verzekeraarbaarheid van deze risico’s

‘Artikel 7:611 [meebrengt dat de werkgever zorg dient] te dragen voor een behoorlijke verzekering van werknemers wier werkzaamheden ertoe kunnen leiden dat zij

als bestuurder van een motorvoertuig betrokken raken bij een verkeersongeval’

en dat

‘(...) wanneer voor de werkzaamheden gebruik wordt gemaakt van een eigen auto van de werknemer, kan aan de verplichting ook voldaan worden door de werknemer financieel in staat te stellen om voor een behoorlijke verzekering zorg te dragen, mits hierover in de verhouding tussen de werkgever en de werknemer voldoende duidelijkheid wordt verschaft’ (r.o. 3.4.1).

Ook in *Maasman/Akzo Nobel* is, in dezelfde overweging, bepaald dat de werkgever aansprakelijk is voor schade van de werknemer die ten behoeve van de dienstbetrekking een eigen auto heeft gebruikt indien deze schade niet door de verzekering van de werknemer is gedekt (behoudens opzet of bewuste roekeloosheid).³³

Verschillende andere uitspraken bouwen voort op de hierboven genoemde uitspraken. In *Vonk Montage/van der Hoeven* werd de werkgever aansprakelijk geacht voor de niet door een verzekering gedekte schade.³⁴ Later werd in *De Bont/Oudenallen* beslist dat de zorgplicht zich in beginsel niet uitstrekt tot woon-werkverkeer:

‘Ook al moeten deze zorgplicht en het vereiste dat de schade door de werknemer is geleden “in de uitoefening van zijn werkzaamheden” als bedoeld in het tweede lid van voormeld artikel ruim worden uitgelegd, daaronder valt niet een geval als het onderhavige waarin een werknemer bij het besturen van zijn eigen auto op weg naar zijn werk een verkeersongeval veroorzaakt heeft’ (r.o. 3.3)

tenzij het vervoer op één lijn moet worden gesteld met vervoer dat plaatsvindt krachtens verplichtingen uit de arbeidsovereenkomst.³⁵

Eerder, in *Reclassering/S.*, welke uitspraak gaat over de vraag of een werkgever van een reclasseringsambtenaar aansprakelijk is voor schade die de werknemer in zijn thuissituatie heeft opgelopen als gevolg van een aanval van een reclasseringscliënt, was al bepaald dat artikel 7:658 BW niet zo ruim moet worden uitgelegd dat de werkgever aansprakelijk is voor ongevallen in de privé sfeer.³⁶

Ondanks dat de uitspraak slechts één inkomende verwijzing telt, scoort *TNT/Wijenberg* hoog op relative in-degree. Vanuit inhoudelijk oogpunt is dit verklaarbaar,

²¹. HR 10 december 1999, ECLI:NL:HR:1999:AA3837, NJ 2000/211 (*Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis*).

²². HR 25 mei 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA3017, NJ 2008/463 (*Van den Heuvel/Leger des Heils*).

²³. HR 9 januari 1987, ECLI:NL:HR:1987:AG5504, NJ 1987/948 (*Sweegers Beton/Van den Hout*).

²⁴. HR 27 juni 1975, ECLI:NL:HR:1975:AC5607, NJ 1976/81 (*Heesters/Schenkelaars*).

²⁵. HR 15 juni 1990,

ECLI:NL:HR:1990:AC4217, NJ 1990/716 (*VOC/Stormer*).

²⁶. HR 17 november 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA8369, NJ 2001/596 (*Unilever/Dikmans*).

²⁷. HR 23 juni 2006, ECLI:NL:HR:2006:AW6166, NJ 2006/354 (*Havermans/Luyckx*) (r.o. 3.4.2).

²⁸. HR 9 januari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BF8875, NJ 2011/252 (*BAM Nelissen van Egteren*).

²⁹. HR 31 maart 2006, ECLI:NL:HR:2006:AU6092, NJ 2011/250

(*Nefalit/Karamus*).

³⁰. HR 11 november 2005, ECLI:NL:HR:2005:AU3313, NJ 2008/460 (*Bayar/Wijnen*).

³¹. HR 1 februari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB4767, NJ 2009/380, JAR 2008/56, RAR 2008/38 (*Maasman/Akzo Nobel*); HR 1 februari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB6175, NJ 2009/331, JAR 2008/57, RAR 2008/37 (*Kooiker/Taxicentrale Nijverdal*).

³². HR 1 februari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB4767, NJ 2009/380

(*Maasman/Akzo Nobel*).

³³. HR 1 februari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB6175, NJ 2009/331 (*Kooiker/Taxicentrale Nijverdal*).

³⁴. HR 12 januari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9434, NJ 2001/253 (*Vonk/Van der Hoeven*).

³⁵. HR 9 augustus 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE2113, NJ 2004/235, (*De Bont/Oudenallen*).

³⁶. HR 22 januari 1999, ECLI:NL:HR:1999:AD2996, NJ 1999/534 (*Reclassering/S.*).

aangezien in dit arrest de grenzen van de verzekeringsplicht worden geformuleerd:

‘verzekeringsverplichting van de werkgever (...) indien [een werknemer]
(a) als bestuurder van een motorvoertuig betrokken raken bij een verkeersongeval, dan wel indien zij
(b) als fietser of voetganger schade lijden als gevolg van een ongeval waarbij een of meer voertuigen zijn betrokken, of
(c) als fietser schade lijden als gevolg van een eenzijdig fietsongeval’ (r.o. 3.4.3)

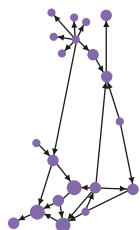
en

(...) het ligt op de weg van de wetgever om een regeling daarvoor te maken; een dergelijke algemene regeling gaat de rechtsvormende taak van de rechter te buiten. Ook is denkbaar dat werkgevers en werknemers voor de hen betreffende onderneming of voor de hen betreffende bedrijfstakken, al dan niet in het kader van af te sluiten CAO's, specifieke voorzieningen ter zake van arbeidsongevallen treffen. Bij de huidige stand van de wetgeving dient echter, mede met het oog op de vereiste rechtszekerheid en de hanteerbaarheid van het recht, de in de rechtspraak aanvaarde en uit goed werkgeverschap voortvloeiende verzekeringsverplichting van de werkgever beperkt te blijven tot de bepaalde, afgebakende categorie van gevallen zoals hiervoor omschreven. Het geval van een aan de werknemer overkomen eenzijdig voetgangersongeval op de openbare weg is uitdrukkelijk niet onder de verzekeringsverplichting van de werkgever gebracht. (...)’ (r.o. 3.5).

De Rooyse Wissel/Hagens, gewezen op dezelfde datum, bevestigt het bovenstaande en, meer in het algemeen, dat de verzekeringsplicht tot verkeersongevallen beperkt is en zich niet tot andere arbeidsongevallen uitstrekt.³⁷

5.4 Cluster 4: Asbest en verjaring

In dit cluster tellen *Cijsouw/De Schelde I* en *II* ieder vijf binnenkomende verwijzingen.³⁸ Naar het oudere *Janssen/Nefabas* wordt vier keer verwezen (Tabel 5).³⁹

Uitspraak	ECLI	In-Degree	Relative In-Degree
Cijsouw/De Schelde II	ECLI:NL:HR:1998:ZC2721	5	0.039
Cijsouw/De Schelde I	ECLI:NL:HR:1993:AD1907	5	0.035
Janssen/Nefabas	ECLI:NL:HR:1990:AB9376	4	0.027
Van Hese/De Schelde	ECLI:NL:HR:2000:AA5635	3	0.025
B./Diaconessenarbeid	ECLI:NL:HR:1995:ZC1867	3	0.022
Hertel/van der Lugt	ECLI:NL:HR:2004:AR3290	2	0.027
Howald Moor/Zwitserland	ECLI:NL:XX:2014:126	2	0.143

Tabel 5: Cluster ‘Asbest en verjaring’ (drie of meer inkomende verwijzingen dan wel hoge relative in-degree)

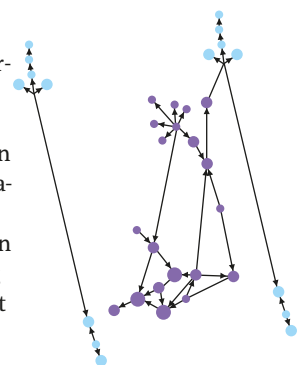
Eerstgenoemde uitspraken gaan over een blootstelling van werknemers aan asbest waarvan de aansprakelijkheid diende te worden beoordeeld aan de hand van artikel 7A:1638x BW (de voorganger van artikel 7:658 BW). De Hoge Raad formuleerde bewijsregels omtrent stelplicht en bewijslast die over de tijd irrelevant werden vanwege de introductie van artikel 7:658 BW. Voorts is in het arrest *Cijsouw/De Schelde I* bepaald dat het moment waarop de werkgever maatregelen dient te treffen om bepaalde ziekten te voorkomen afhankelijk is van de omstandigheden van het geval, waaronder begrepen (i) de vraag welke mate van zekerheid in de medische wetenschap bestaat omtrent de blootstelling aan een bepaalde stof, (ii) het gevaar voor het ontstaan van een bepaalde ziekte, (iii) de vraag of het gaat om een stof waarvan al andere schadelijke werkingen bekend zijn en (iv) de ernst van het gevaar. De beslissing krijgt een vervolg in *Cijsouw/De Schelde II*, waar de Hoge Raad in essentie bepaalt dat het kan zijn dat een werkgever veiligheidsmaatregelen moet nemen, zelfs indien het gebruik van bepaalde materialen (in casu asbest) gebruikelijk is, andere bedrijven hetzelfde materiaal gebruiken en er geen geschikt alternatief voorhanden is.

Beide uitspraken bouwen voort op *Janssen/Nefabas*. Daarin ging het om de vraag naar de bewijslast van de werknemer en de stelplicht van de werkgever in het kader van de motivering en betwisting van de stellingen van de werknemer. De relevantie van beide *Cijsouw/De Schelde*-arresten, het laatste arrest in het bijzonder, valt inhoudelijk gezien te verklaren. De uitspraken zijn richtinggevend in beroepsziektezaken met asbestslachtoffers.

Van Hese/De Schelde gaat ook over asbest, maar dan over de vraag of en wanneer de dertigjarige verjaringstermijn kan worden doorbroken (naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar).⁴⁰ Daarover gaat ook *B./Diaconessenarbeid*,⁴¹ welke uitspraak geen betrekking heeft op asbest of werkgeversaansprakelijkheid in het algemeen, alsook *Hertel/van der Lugt* (derde die in de werk-omgeving van een werknemer werkzaamheden heeft uitgevoerd waarbij asbesthoudende materialen zijn gebruikt)⁴² en *Howald Moor/Zwitserland* (wetenschappelijke onmogelijkheid voor benadeelde om kennis te nemen van schade moet worden meegewogen bij proportionaliteitstoets absolute verjaringstermijn).⁴³ Laatstgenoemde uitspraak heeft de hoogste relative in-degree score, wat in de netwerkanalyse kan worden verklaard door de omstandigheid dat er door twee recente uitspraken naar is verwezen.

5.5 Cluster 5: Verjaring

Naast het cluster over asbest en verjaring bestaat er een afzonderlijk cluster over verjaring. Het gaat hier om (een aantal) zaken waarin verjaring aan de orde is in het kader van werkgeversaansprakelijkheid zonder dat sprake is van asbest. Verschillende arresten in het cluster hebben betrekking op verjaring in het algemeen, dat wil zeggen niet specifiek in het kader van werkgeversaansprakelijkheid. Omdat geen van de uitspraken meer dan twee verwijzingen telt en bovendien geen hoge relative in-

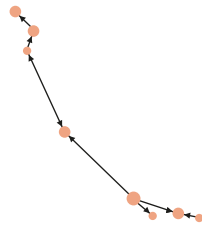

degree score, worden de uitspraken hier niet verder besproken. Dat het cluster raakt aan het cluster over asbest en verjaring, blijkt voorts uit de door *B./Diaconessenarbeid*⁴⁴ gecreëerde verbinding tussen de twee clusters.

5.6 Cluster 6: Absolute waarborg

De meest centraal gelegen uitspraak in dit cluster is *Peters/Hofkens*, waarin is herhaald dat artikel 7:658 BW geen absolute waarborg beoogt te scheppen:

‘(...) met art. 7:658 lid 1 BW niet is beoogd een absolute waarborg te scheppen voor de bescherming van de werknemer tegen het gevaar van arbeidsongevallen. Deze bepaling heeft tot strekking een zorgplicht in het leven te roepen en verplicht de werkgever voor het verrichten van arbeid zodanige maatregelen te treffen en aanwijzingen te geven als redelijkerwijs nodig om te voorkomen dat de werknemer in de uitoefening van zijn werkzaamheden schade lijdt’ (r.o. 3.4).⁴⁵

Peters/Hofkens telt drie inkomende verwijzingen (afkomstig van uitspraken uit andere clusters) en kent bovendien de hoogste relative in-degree score binnen het cluster. Deze uitspraak en een aantal andere uitspraken binnen het cluster hebben gemeenschappelijk dat aansprakelijkheid van de werkgever in de meeste uitspraken niet wordt aangenomen, waarbij de Hoge Raad de ‘geen absolute waarborg’-formule geregeld gebruikt om het oordeel te onderbouwen.

6. Verbindende uitspraken

Voorts kunnen centraal gelegen uitspraken worden opgespoord door te zoeken naar uitspraken die (clusters van) andere uitspraken verbinden (*betweenness centrality*). Het zijn deze uitspraken die het netwerk tot een netwerk maken. Zonder deze uitspraken valt het netwerk uiteen in verschillende deelnetwerken en/of worden de verbindingen binnen en tussen de clusters vooral indirect. Uitspraken met een hoge mate van ‘betweenness centrality’ hebben mogelijk een belangrijke rol in de opkomst en ontwikkeling van een netwerk.

In het onderzochte netwerk vallen ten minste zeven uitspraken op (Figuur 2, Tabel 6).

Figuur 2: Centraal gelegen uitspraken (*betweenness centrality*)

37. HR 11 november 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR5223, NJ 2011/598 (*De Rooyse Wissel/Hagens*).

38. HR 25 juni 1993, ECLI:NL:HR:1993:AD1907, NJ 1993/686 (*Cijsouw/De Schelde*); HR 2 oktober 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2721, NJ 1999/683 (*De Schelde/Cijsouw*).

39. HR 6 april 1990, ECLI:NL:HR:1990:AB9376, NJ 1990/573 (*Janssen/Nefabas*).

40. HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5635, NJ 2000/430 (*Van Hese/De Schelde*).

41. HR 3 november 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1867, NJ 1998/380

(*B./Diaconessenarbeid*).

42. HR 17 december 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR3290, NJ 2006/147 (*Hertel/van der Lugt*).

43. EHRM 11 maart 2014, ECLI:NL:XX:2014:126 (*Howald Moor/Zwitserland*).

44. HR 3 november 1995,

ECLI:NL:HR:1995:ZC1867, NJ 1998/380 (*B./Diaconessenarbeid*).

45. HR 12 september 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF8254, NJ 2004/177 (*Peters/Hofkens*).

Nr	Uitspraak	ECLI	Betweenness centrality
1	Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis	ECLI:NL:HR:1999:AA3837	0.008
2	Peters/Hofkens	ECLI:NL:HR:2003:AF8254	0.005
3	Pollemans/Hoondert	ECLI:NL:HR:1996:ZC2142	0.005
4	Unilever/Dikmans	ECLI:NL:HR:2000:AA8369	0.002
5	Kooiker/Taxicentrale Nijverdal	ECLI:NL:HR:2008:BB4767	0.002
6	Maasman/Akzo Nobel	ECLI:NL:HR:2008:BB6175	0.002
7	Roeffen/Tijssen	ECLI:NL:HR:1991:ZC0181	0.002

Tabel 6: Top 7 (betweenness centrality)

De uitspraak met de hoogste score is *Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis*. Deze uitspraak telt inkomende verwijzingen van, en uitgaande verwijzingen naar, verschillende clusters, waaronder (direct) die over de asbest-problematiek, causaliteit onder artikel 1638x BW en opzet en bewuste roekeloosheid, alsook (indirect, via *Peters/Hofkens*) naar de clusters over de verzekeringsplicht en de omkeringsregel. De centraliteit van *Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis* kan inhoudelijk worden verklaard door het feit dat het arrest een nadere invulling gaf aan de, destijds, relatief nieuwe zorgplicht van artikel 7:658 lid 1 BW (geen zorgplichtschending als aangetoond wordt dat aan verplichtingen of ongeval te voorkomen is voldaan of dat nakoming van de verplichtingen het ongeval niet zou hebben voorkomen) die uitleg behoefde in verband met de overgang naar nieuw-BW en waar andere uitspraken vervolgens op hebben voortgebouwd.⁴⁶ Het arrest legde daarmee de basis voor opvolgende uitspraken.

De centraliteit van *Peters/Hofkens* valt enerzijds te verklaren doordat de uitspraak voortbouwt op uitspraken in verschillende andere clusters en anderzijds vanwege het feit dat de 'absolute waarborg'-formule⁴⁷ geregeld wordt gebruikt door de Hoge Raad om (in zijn ogen) te vergaande aansprakelijkheid af te houden. Doordat het arrest is geciteerd in arresten in verschillende clusters en zelf uitspraken in diverse clusters citeert, scoort de uitspraak relatief gezien hoog op betweenness centrality.

Unilever/Dikmans vormt een belangrijke schakel tussen de uitspraken over bewijslast ten aanzien van causaal verband (omkeringsregel, proportionele aansprakelijkheid) en het centraal gelegen *Fransen/Stichting Ziekenhuis*. De uitspraken *Maasman/Akzo Nobel* en *Kooiker/Taxicentrale Nijverdal* verbinden de uitspraken over in de uitoefening van werkzaamheden geleden schade met verschillende andere clusters. Zonder de twee uitspraken zou

het cluster over de verzekeringsplicht deels uiteenvallen en bovendien nog louter indirect verbonden zijn met andere clusters. Inhoudelijk gezien is dit te verklaren vanwege het feit dat de arresten het begin van een nieuwe reeks uitspraken markeren. Zij zijn de eerste van een reeks over de op artikel 7:611 BW (en niet op artikel 7:658 BW) gestoelde verzekeringsplicht van de werkgever.

Ook *Pollemans/Hoondert*⁴⁸ blijkt een uitspraak met een hoge centraliteitscore. Dit arrest, dat invulling geeft aan de zorgplicht van de werkgever onder artikel 7A:1638x BW en daarnaast het onderwerp roekeloosheid behandelt, verbindt *Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis* met arresten (gewezen onder oud-BW) over eigen schuld en het begrip 'grove schuld'. In *Roeffen/Tijssen*, tot slot, is herhaald dat de een werkgever aansprakelijk is voor gebruikte hulppersonen op gelijke wijze als voor zijn eigen gedragingen.⁴⁹ Deze uitspraak is verbonden met het cluster uitspraken over *Pollemans/Hoondert* alsook, zij het nogal indirect, met het cluster over de verzekeringsplicht en schade opgelopen tijdens de uitoefening van werkzaamheden.

7. Eigenaardigheden in het netwerk

De netwerkanalyse laat voorts een eigenaardigheid zien. Een voorbeeld is dat de uitspraken over de reikwijdte van de zorgplicht verspreid staan over verschillende clusters zonder dat de uitspraken onderling naar elkaar verwijzen. Een deel van de uitspraken over de reikwijdte van de zorgplicht zijn, zoals hierboven beschreven, te vinden in het cluster waarin veelvuldig wordt verwezen naar de 'absolute waarborg'-formule. Daarin is ook *PTT Post/Baas*⁵⁰ te vinden, dat gaat over een postbode die achter weggewaaid post uit de bestelauto aangaat, iets oploopt en waarin aansprakelijkheid van de werkgever uiteindelijk is aangenomen. Het arrest *Bayar/Wijnen*,⁵¹ dat ook gaat over de reikwijdte van de te nemen veiligheidsmaatregelen, behoort echter tot het causaliteitscluster, hetgeen te verklaren valt vanwege het feit dat het arrest mede betrekking heeft op de omkeringsregel. Verder zijn er uitspraken over de reikwijdte van de zorgplicht te vinden in het cluster over schade opgelopen tijdens de uitoefening van de werkzaamheden.⁵²

Een mogelijke verklaring voor de spreiding is dat de uitspraken zeer casuïstisch zijn. Een andere (of: aanvullende) verklaring voor het gebrek aan verbanden is dat er maar in beperkte mate een lijn te ontdekken is in de rechtspraak van de Hoge Raad ten aanzien van de reikwijdte van de zorgplicht. Dat stemt overeen met het in de literatuur bestaande beeld dat de uitspraken op dit punt een enigszins zwalkend karakter hebben.⁵³

8. Conclusie

In deze bijdrage is getracht om aan de hand van een citatieanalyse te bepalen a. welke groepen van arresten samenhangen en b. welke uitspraken het meest centraal gelegen zijn en daarmee mogelijk de meeste precedentwerking hebben. Deze informatie is niet eenvoudig uit de literatuur te distilleren. Alleen daaruit al volgt het potentieel van netwerkanalyse.

Wie het onderwerp werkgeversaansprakelijkheid ex artikel 7:658/7:611 BW in de vingers wil krijgen op een wijze die nauw verbonden is met de uitspraken zelf, doet

Uitspraken met een hoge mate van 'betweenness centrality' hebben mogelijk een belangrijke rol in de opkomst en ontwikkeling van een netwerk

er verstandig aan deze deelonderwerpen te bestuderen. De citatieanalyse maakt het tevens mogelijk om per cluster de precedentwerking te bepalen aan de hand van centraliteitsscores. In netwerkanalyse kunnen precedentes op verschillende wijzen worden geïdentificeerd: in termen van het aantal inkomende verwijzingen (al dan niet gecorrigeerd voor tijd), het aantal uitgaande verwijzingen en uitspraken die andere (belangrijke) uitspraken met elkaar verbinden. De verscheidenheid aan definities is interessant, omdat ze de verschillende dimensies laten zien die schuil kunnen gaan achter precedentes en hun mogelijke relevantie. De gevonden uitspraken worden grotendeels tevens genoemd in gezaghebbende werken, maar uit de brij van uitspraken die in handboeken worden genoemd is de mate van precedentwerking moeilijk op te maken.

Een citatieanalyse heeft niet alleen voordelen, maar ook beperkingen. Zij vervangt niet het menselijke proces van het lezen en interpreteren van uitspraken. Uitspraken zullen ook met een netwerkanalyse moeten worden gelezen en worden geïnterpreteerd. Zij geven bijvoorbeeld niet aan waarom uitspraken relevant (centraal) zijn, of welke passages (rechtsoverwegingen) relevant zijn. Verder worden uitspraken waar niet naar is verwezen niet opgemerkt in een citatieanalyse, terwijl zij wel relevant kunnen zijn. Daarnaast hebben citatieanalyses als belangrijke beperking dat zij belangrijke uitspraken die recent zijn gewezen moeilijk kunnen opmerken. *Rela-*

De gevonden uitspraken worden grotendeels ook genoemd in gezaghebbende werken, maar uit de brij van uitspraken die in handboeken worden genoemd is de mate van precedentwerking moeilijk op te maken

tive in-degree corrigeert hiervoor, maar als vandaag een belangrijke uitspraak wordt gewezen, zal deze wegens het gebrek aan verwijzingen niet door de analyse worden opgemerkt. Bovendien maakt netwerkanalyse geen onderscheid tussen positieve en negatieve verwijzingen ('zie ook' versus 'zie anders'). En uiteindelijk kan precedentwerking alleen worden bepaald gezien vanuit de vraag die iemand wenst te beantwoorden. Netwerkanalyse is dan ook 'slechts' een hulpmiddel om de problematiek rond, in dit geval, werkgeversaansprakelijkheid sneller en beter te begrijpen, maar wel een handig hulpmiddel dat tijd kan besparen, andere inzichten kan opleveren en nieuwe vragen kan opwerpen. •

46. HR 10 december 1999,
ECLI:NL:HR:1999:AA3837, NJ 200/211
(Fransen/Stichting Pasteurziekenhuis),
r.o. 3.5.

47. HR 12 september 2003,
ECLI:NL:HR:2003:AF8254, NJ 2004/177
(Peters/Hofkens), r.o. 3.4.

48. HR 20 september 1996,
ECLI:NL:HR:1996:ZC2142, NJ 1997/198
(Pollemans/Hoondert).

49. HR 22 maart 1991,
ECLI:NL:HR:1991:ZC0181, NJ 1991/420
(Roefen/Tijssen).

50. HR 19 oktober 2001,

ECLI:NL:HR:2001:ZC3689, NJ 2001/663
(PTT Post/Baas).

51. HR 11 november 2005,
ECLI:NL:HR:2005:AU3313, NJ 2008/460
(Bayar/Wijnen).

52. Bijv. HR 11 april 2008,
ECLI:NL:HR:2008:BC9225, NJ 2008/465

(werknemer die uitglijdt op natte vloer).

53. T. Hartlief, 'Rechtsvorming door de Hoge Raad: het dossier "werkgeversaansprakelijkheid"', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2009/5.